

AZ OLVASÁS ÖRÖME – AVAGY OLVASÓVÁ NEVELÉS SZÉPIRODALOMMAL

CSÁKY SÖRÖS PIROSKA

A Fehér Ferenc Könyvbarátok Köre, a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság művelődést népszerűsítő köre, szerény lehetőségekkel, de annál nagyobb lelkesedéssel igyekszik valamit tenni az olvasóvá nevelés terén, elsősorban az elemi iskolák felsős diákjai között. 1990 óta működik és szervezi az irodalmi rendezvényeket, az író-olvasó találkozókat. Négy éve irodalmi táborokat is szerveznek, amelyekben az általános iskolák ötödikes és hatodikos, valamint a hetedikes és nyolcadikos diákjai vesznek részt. Tevékenysége közül Az olvasás öröme címen meghirdetett olvasási versenyt emelnénk ki, s annak tanulságairól szólunk.

Ajánlott könyvek jegyzékével igyekeznek a szervezők segíteni a diákokat olvasmányai kiválasztásában. A jegyzék olyan műveket tartalmaz, amelyek kimaradtak a tantervi anyagból, nem tartalmazza a házi olvasmányokat, a szépirodalom határterületéről életrajzi művekkel és történelmi művekkel igyekeztünk a gyerekek hiányos ismereteit pótolni. Jóllehet vannak, akik elmarasztalják a könyvajánlás módszerét, mert irányított olvasásnak minősítik az ilyenfajta sugallatokat. Ehhez azonban tudni kell azt, hogy ez az ajánlás egy hosszú könyvjegyzékből ad választási lehetőséget, hogy a kis olvasók eligazodjanak az újonnan és régebben megjelent szórakoztató, de népszerű művek rengetegében, és hogy megtalálják közöttük az igazi értékeket, amelyeknek ismerete nélkül sokkal szegényebbek lennének. Hiszen a klasszikus művek olvasása segíti őket abban, hogy bizonyos értékítélet alakuljon ki bennük, s ne csak selejtes, szórakoztató műveket vegyenek kézbe, hanem komolyabbakat is. Ne csak felületesen, hanem elmélyültebben. Keressék a mű mondanivalóját, a lényegét, ami a sorok mögött van . . . A pályázati feltételek pontosan meghatározták, hogy a felsorolt művek közül mennyit kell elolvasniuk. (A harmadik–negyedikeseknek nyolcat, a felsősöknek tízet a jegyzékről, és még öt szabadon választott művet, vagyis összesen tizenötöt. Aki ettől kevesebbet olvasott, illetve írt le az olvasónaplójába, azoknak a pályamunkáját nem

vehette figyelembe a bírálóbizottság, még ha jó észrevételei és meglátásai voltak is. Természetesen sokan voltak, akik a kijelölt számú könyvtől sokkal többet olvastak. Ez esetben nem a mennyiség volt a döntő a rangsoroláskor, hanem a minőség. (Legtöbbet egy hetedikes kislány olvasott, 64 könyvet.)

Jelentős szerepet kaptak az olvasási szokások kialakításában az *olvasótáborok*.

Az olvasótáborok munkájának vázlata:

– közös (tematikus) előadások – évente változik a fő téma (voltak Kosztolányi órák, ismerkedés az irodalmi műfajokkal, miért szép? stb.)

– egyéni érdeklődés, szabad foglalkozás (könyvtörténet, könyvkötés, illusztrálás stb.)

– íróvendég

– játék, vetélkedő.

AZ OLVASÓNAPLÓK

Az olvasónaplók szükségessége egyesek szerint vitatható, az olvasási verseny szervezői számára nélkülözhetetlen mérce, ahhoz, hogy kiket hívnak meg az olvasótáborba. Az értő olvasás szükségességét figyelembe véve nem egyszerű tartalmi ismertetések céljából írtuk a naplókat, hanem hogy megtanulják a könyvészeti adatok helyes sorrendjét, hogy elmondják véleményüket olvasmányélményeikről, s hogy megismerjük olvasási szokásaikat. Szép gondolatokat, jellemző részeket is idézhettek a műből. Ezek az idézetek olykor találóak, máskor nem funkcionálisak, semmitmondók. Véleményük a könyvről arról tanúskodik, megértették-e a könyvet, és hogyan. A könyvek kiválasztása (ki ajánlotta) tükrözi, hogy ki hat az ízlésükre (barátnő, szülő, tanár stb.). Az olvasási szokások fényt derítettek arra, hogy mennyi ideig olvasnak egy-egy könyvet. (Az alsósok naponta 1–2 mesét, a nagyobbak átlag 1–5 napig olvassák végig a művet, de nem ritka a 15–20 napra terjedő időtartam sem. Legtovább két hónapig olvasott egy fiú egy többkötetes regényt. Az olvasónaplókba írt dátumok elárulják azt is, ki a rendszeres olvasó, aki folyamatosan olvas, s nemcsak a verseny kedvéért veszi a kezébe a könyvet.)

Az olvasási szokásoknál kell megemlíteni, hogy ellentétes véleményekkel találkozunk. „Esténként olvastam a legtöbbet, és sokszor ilyen alkalmakkor jobban aludtam éjjel”, más „. . . olvasása közben jól éreztem magam, és a napi 15–20 oldal után teljesen frissen tudtam belekezdeni valamibe” (hetedikes fiú).

A VÁLASZTÁS

Nagyon tanulságosak azok a válaszok, amelyekből megtudtuk, hogy ki ajánlotta a szabadon választott műveket, honnan szereztek róla tudomást. A személyes hatás igen nagy. Leggyakoribbak a szülők (köztük is inkább az

anyukák, ritkábban az apukák, esetleg a nagymama az, aki régi olvasmányélményét szeretné megismertetni a gyermekével, unokájával. Ezeket a könyveket legtöbbször tetszéssel fogadták a tanulók). Nem ritka a barátok, barátnők, osztálytársak által ajánlott könyv sem. A pedagógusok közül a tanító néni, a magyartanár, vagy más tanár (zene- és történelemtanár). Előfordulnak rokonok (testvér, nagynéni, nagybácsi, unokatestvér), és elvétve a szomszéd néni.

A választás másik módja a tévé, a film.

Egyik ötödikes fiú nyilatkozta, hogy a tévében látta a filmet (Gróf Monte Christo), tetszett neki, hát elolvasta. „És csak olvastam, olvastam, egyszerűen nem tudtam letenni”, nagyon tetszett neki a film, a könyv még jobban (hetedikes lány, Tamási Ábel). Sok esetben jobban tetszik a könyv, mint a film. (Verne: Nyolcvan nap alatt a föld körül; Gion Nándor: Engem nem úgy hívnak című művek.)

A cím hatása a választásra és a véleményformálásra:

„Hű, de jó címe van – gondoltam, s megkerestem” (ötödikes fiú, Conan Doyle: A sátán kutya).

„Egy könyvet nem a címről kell megítélni” (hatodikos lány, Mándy Iván: Csutak és a szürke ló). Még néhány könyv címe volt negatív hatással az olvasókra (Deák Ferenc: Zsvány), vagy nem értették mit jelent (Dudás Károly: Gyalogtörök, Bálint Ágnes: Madárjárás, Tóth-Máté Miklós: Pecúrok stb.).

„A címmel nem nagyon értettem egyet” (Mikszáth Kálmán: A két koldusdiák).

Mikszáth Különös házasság című műve terjedelme miatt nem vonzotta egyik olvasóját, félt a 380 oldaltól. „Mivel szüleim között is »különös házasság« van, gondoltam, megnézem, milyen lehet még a házasság különös formája . . . Bevallom, azért titokban reméltem, hogy találok ebben a könyvben megoldást a szüleim házasságára . . .” (hetedikes fiú).

AZ OLVASMÁNYOK BEFOGADÁSA

Különválasztottuk az *értő, nem értő* olvasást az *egyetértő, nem egyetértő* véleményektől. Sokan nem értették meg Szenteleky Kornél Isola Bella című művét, sem Móricz Az isten háta mögött című regényét. „Ha majd felnövök, újra elolvasom ezt a könyvet, mert úgy érzem, hogy minden korosztálynak más-más mondanivalója van” (nyolcadikos lány, Gion Nándor: Virágos katoná); „... tudom, hogy sok mindent nem értettem meg teljesen . . .” (nyolcadikos lány, Szabó Magda: Ókút).

Aránylag ritkán találkoztunk *kritikai olvasással*, a szöveg értékelésével. Csúpan néhány hetedikes, nyolcadikos vállalkozott ilyen olvasónapló-írássra. Igaz, a követelmények csak véleményt kértek.

A *kreatív olvasás*, a képzelet fokozottabb szerepe gyakran kifejezésre jut: Tamási Áron szülőházát szinte le tudná rajzolni egy hetedikes lány (Bölcső

és bagoly). Másikuk ezt írta: „Nem tudom, hogy a valóságban is úgy néz-e ki a táj. Leírásakor mindig magam előtt láttam a képet, mint egy festményt.” Hasonló tetszéssel fogadták Fekete István természetleírásait is. Más: „A könyv részletessége miatt szinte együtt mentem végig a főutcán az emberekkel és álmélkodva hallgattam Petőfit a Nemzeti Múzeum előtt . . .” (nyolcadikos lány, Kertész Erzsébet: Teleki Blanka).

A tanulók olvasmányai közt találunk *időbeli átértékelést*: a történelmi regé-nyeket a mai háború borzalmaival hasonlítják össze. „. . . a határvonalak ide-oda taszítása is. Egypár úgynevezett jelentős ember ceruzahúzásával megváltoztathatja milliók sorsát. Nemcsak ott és akkor, napjainkban is . . .” (hatodikos lány, Nagy Katalin: Napraforgó-lány). „Ha a kor hangulatát, amely a könyv lapjain szinte megelevenedik, félretesszük, az embereket és eseményeket áthelyezhetnénk más időbe is. A helytállás, a kitartás, szerelem mind-mind örök érvényűek . . .” (Szántó György: Az Alapiak kincse). Vagy: „. . . amennyit az emberek elköltötenek lőszerre és fegyverre, abból kiegészíthetnek az árvákat és a szegényeket” (hatodikos lány, Szabó Magda: Álarcosbál). „A legjobb az volna, hogy ha béke lenne, miért is kell az a folytonos háborúzás? Nem tudják az emberek, hogy mennyi rosszat csinálnak vele, és hogy saját magukat és a Földünket pusztítják! Mert a háború az csak pusztít!!! Közben minden ember békére vágy!!! (hetedikos lány, Fekete Gyula: A kék sziget). „A háborúban csak vesztesek vannak . . .” (hetedikos fiú, Hemingway: Búcsú a fegyverektől).

Az olvasmányélményhez tartozik az *azonosulás a szereplőkkel*, eszményképek és tanulság keresése a műben:

„Új volt számomra minden, amit az író elmond . . .” (hetedikos lány: Ananta: Az eszkimó lány). „Gazdag ismeretanyagot tartalmaz a könyv” (hetedikos lány, Székely Tibor: A lármás szellemek éjszakája). Másként is tanított a mű: „Megtanultam belőle, hogy milyen a magány” (hetedikos lány, Deák Ferenc: Zsivány).

Természetesen nem maradt el a *szórákkozás*, az élmény sem. Némelyik olvasó *tanácsot, véleményt*, egyéb megállapítást ad a könyvvel kapcsolatban. Idézünk ezek közül is néhányat:

„Nem tudom, milyen szülők nevelték a gyerekeket, hogy ilyen rosszat csináltak” (hetedikos lány, Gion: Postarablók).

Az *elégedetlenségről*: „A valóságban is általában úgy van, hogy senki sincs megelégedve a saját sorsával, mindenki úgy gondolja, hogy a másé jobb . . .” (hatodikos lány, Mark Twain: Koldus és királyfi).

Az *öngyilkosságról*: „. . . a főszereplő öngyilkos lesz, és az író azt várja, hogy mi, az olvasók valamilyen részvétet, sajnálatot érezzünk irántuk. Világéletemben nem szerettem az olyanokat, akik nem harcolnak, hanem gyorsan feladják a küzdelmet” (hetedikos fiú, Kosztolányi: Aranysárkány). Az öngyilkosságról mások is hasonlóan vélekedtek „. . . nem szabad öngyilkosnak lenni, azzal nem oldunk meg semmit. Össze kell fogni, reménykedni . . . javítani kell a

helyzetén, ha nem, akkor pedig belenyugodni!” (hetedikes lány hasonló és mégis ellentétes véleménye, Jókai Mór: Az új földesúr).

A meg nem értésről: „Elszomorító, ha az ember saját hazájában számkivetett, s el kell hagynia gyermekkorának színhelyét, hogy idegen földön verjen gyökeret, mert a sajátjából gyökerestül kitépték . . .” (ötödikes lány, Szabó Miklós: Erdélytől Floridáig).

A szereplők felismerése:

„. . . pár dologban magamra ismertem a könyv olvasása során (hetedikes lány, Mirnics Zsuzsa: Órásköz 12.). „A költőnek igaza van (majdnem) minden társamra ráismertem. Csak magamra nem. Lehet, hogy társaimat jobban ismerem, mint magam?” (hatodikos lány, Böndör Pál: Örökhatbé). Az azonosulás másik típusa kérdés formájában bontakozik ki: „Vajon én mit csináltam volna Vilma helyében? Én is harcoltam volna a nők jogaiért?” (hetedikes lány, Kertész Erzsébet: Vilma doktorasszony). Ez a fajta azonosulás tulajdonképpen már az eszménykép keresése. S az eszményképek között természetesen ott találjuk Zrínyi Ilonát, Kinizsi Pált, és más valós, történelmi személyeket.

Felfigyeltek a mű *nyelvére is*: „. . . tetszett a 15. sz. beszédformája . . . Gyakran megtörtént, hogy többször el kellett olvasnom egy-egy szót, mert olyan idegenül hangzott, mintha nem is a saját anyanyelvemen szólt volna” (Dénes Zsófia: Zrínyi Ilona). Más: „A mű nyelvezete is megérdemel egy-két mondatot . . .” (Fekete István: Kele, hatodikos lány véleménye). Vagy: „. . . rövid mondataival érzékelteti a város rideg hangulatát, az emberek közötti elhidegülést. Ahogy a gyerekek távolodnak a várostól, úgy válnak mondatai hosszabbakká . . .” (hatodikos lány, Deák Ferenc: Zsvány). Ismét Fekete István (Vuk) művéről: „A sok szép leírás csak úgy rajzik, mint a méhek. Ugyanakkor ezek a méhek csupa lépesmézet gyűjtenek: szavakat. Gyönyörű szavakat!” (hatodikos lány).

A PREFERENCIA

Erre az összetett olvasói magatartásra csak vázlatosan térünk ki, mivel ajánlott könyvjegyzékünk nem ad lehetőséget mélyrehatóbb elemzésre. A „tetszett”, „nem tetszett” és megindokolt vélemények nagyon eltérőek művenként. Az olvasó optimista vagy pesszimista világszemléletétől függ. Ugyanaz a mű egyeseknek tetszik, mások elmarasztalóan írnak róla. Általában tetszéssel fogadott művek:

- amelyeknek a szereplői gyerekek,
- az életrajzi regények,
- a történelmi regények,
- az állatregények,
- a cselekményes, fordulatos művek (krimi is),
- a vidám stb.

A tudományos-fantasztikus műveket nem mindenki szereti, de olvasás közben megváltozik olykor a véleményük: „Én különben nem szeretem a fantasztikát, mert szeretek reálishan gondolkodni . . .”, de László Endre Szíriusz és az emberke című műve tetszett, mert (a holdon) „az emberek boldogok, kedvesek, segítőkészek és jószívűek: szeretném, ha a Földön is minden ember ilyen lenne . . . akkor nem lennének . . . háborúk se” (nyolcadikos lány).

„Szeretem, ha a jól végződő problémák, izgalmas események után az ember boldog . . .” (nyolcadikos lány). Ez a boldogság úgy teljes, ha másokkal is megoszthatjuk: „. . . engem az ragadott meg . . . ami a sorok mögött van. Mégpedig az, hogy itt, ahol nem túl sok ember él, mindenki örül a másíknak. Ezt a mai világban – sajnos –, nem lehet észrevenni . . .” (hetedikes fiú, Tamási Áron: Bölcső és bagoly).

A tetszéssel fogadott művek más tárgyak megszerettetéséhez is vezethetnek. Példa erre Gerald Durrell több műve (ez esetben az Istenek kertje): „Amióta ezt a könyvet elolvastam, Gerald Durrellt az amúgy is népes számú kedvenc íróimhoz csatoltam, s megszerettem a biológiát . . .” (hetedikes lány).

A zenével foglalkozó műveket is szívesen olvassák, főleg az életrajzi regényeket, vagy a tudományos ismeretterjesztőket: „Ez a könyv nem arra való, hogy az elejétől a végéig elolvassuk . . . Érdekes naponta forgatni a könyvet, mindig rábukkanunk valamilyen érdekességre, amely az időközben szerzett új ismereteink alapján új értéket kap” (nyolcadikos lány, Eösze László: Kodály).

Főleg a lányok fogadták nemtetszéssel a háborús könyveket: „. . . a háborús kegyetlenségek leírása, ami magával a korrall jár, nem tetszett. Nem maga a leírás miatt, hanem mert az erőszakot . . . szépen leírni nem lehet” (nyolcadikos lány, Gárdonyi: A láthatatlan ember).

Nem tetszik általában a nyomor, a szenvedés (Móricz Zsigmond Árvácska című művét megsiratták, a főszereplőt sajnálták): „Be kell vallanom, hogy az utolsó oldalig reménykedtem, hogy nemcsak rúgást, fájdalmat kell kapnia a kislánynak, s hogy meg fog könyörölni rajta az író, és én is örülhetek egy kicsit” (nyolcadikos lány). Bár az ilyen lehangoló írások között is találunk olykor valami vigasztalót: „Szomorú, sötét gondolatok füzére ez az írás, mégis lélekmelegítő és szép. Széppé teszi az árvalányhaj, a sóvirág, a szeretet” (nyolcadikos lány, Cs. Simon István: Szülőfalum, Terján).

A csúnyához sem vonzódnak, ezért írtak elmarasztalóan többen is Kosztolányi Dezső Pacsirta című regényéről: „A regény nem tetszett, mert egy szerencsétlen ember nagyon szerencsétlen sorsáról szépet írni nem lehet még akkor sem, ha az író kitűnően formálja meg az alakokat és a cselekményt, de művében a lehangoló érzés jut túlsúlyba” (nyolcadikos lány). Ugyancsak a Pacsirtáról: „Én nem szeretem az ilyen embereket, nem szeretem a szürkeségüket. A világ nagy és az élet szép, miért nem tud minden ember úgy gondolkodni?” (nyolcadikos lány). Itt csak mellékesen említjük meg, hogy a tavalyi olvasótáborban feldolgoztuk a Pacsirtát, és akik ott meghallgatták az előadást, annak hatására újraolvasták, és egészen másként értették meg a művet. Talán ez a tapasztalat adta az ötletet, hogy az

idei feldolgozásokat is úgy tervezzük, hogy *Miért szép?* közös címmel próbáljuk megvilágítani a gyerekek előtt, hogy a nemtetszéssel fogadott, értékes irodalmi alkotásokat hogyan kell olvasni, megérteni.

Csak részben kapcsolódik a preferencia kérdésköréhez az, hogy mit szerettek volna az olvasók. Némelyik műnek szívesen olvasnák a folytatását, ha volna, másokat viszont túl hosszúnak tartottak. Szeretik, ha jól fejeződik be a regény, ezért gyakori a megjegyzés: „Én mégis másként fejeztem volna be . . .”

Tematikus sugallatot is találtunk: „. . . ez a könyv is a városi gyerekekről szól, úgy mint a *Zsivány, Vadalma, Mi szemüvegesek* – mintha a falusi gyerekek élménye nem érdekelné annyira az írókat” (hatodikos lány, Márton Klára: Csiki-csuki).

EREDMÉNYEK

Beszélhetünk-e komoly eredményekről öt év távlatából? Talán sikerült valamilyen átfogó képet adni egy mozgalomról, a Fehér Ferenc Könyvbarátok Köre igyekezetéről, hogy olvasókat neveljen olyan környezetben, ahol az anyagi és szellemi feltételek merőben mások, mint Magyarországon.

Összegezőként elmondhatjuk, hogy az öt év alatt 26-ról 450-re emelkedett az olvasási verseny résztvevőinek száma. Nemcsak mennyiségi, minőségi gyarapodás is tapasztalható. Irodalomismerő, irodalomszerető nemzedék cseperedik fel, válik rendszeres olvasóvá, s ez biztató. Jó érzés látni, hogy egyes tanulók az első rövid, bátortalan, suta kis fogalmazásukat hogy váltják fel éles meglátású észrevételek rögzítésével, s mennyire gördülékenyebben fejezik ki magukat. Szinte sajnáljuk, amikor kinőnek a kezünk alól, és később már nem figyelhetjük ízlésük és kifejezőképességük továbbfejlődését. (Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy mint a bírálóbizottság elnöke, végigolvashattam minden évben az olvasónaplókat.)

Hogyan tovább? Kérdezhetjük inkább önmagunktól, hiszen anyagiak hiányában sokszor kilátástalannak tűnik az elkövetkező évek munkája. Anyagi feltételek alatt a könyvekkel való ellátottságot értjük, mert mit tehetünk ott, ahol nincs könyvtár, nincsenek megfelelő (tartalmú és számú) könyvek? Elég-e a jószándék? Megannyi kérdés, amelyre nem várok választ, hiszen tudom, hogy a problémákat nem itt kell megoldani. És azt is tudom, hogy – ameddig erőnkől telik –, folytatjuk szélmalomharcunkat . . .